

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pólí. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta 1 fl. 80 kr., za četert leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20., za pol leta 2 fl. 10 kr., za četert leta 1 fl. 5 kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 12. oktobra 1859.

Kaj je bolje: Cela klaja ali pa zdrobljena ali zrezana?

Ali je koristno, da se senó, otava, detelja in slama za živinsko klajo na drobno reže, — žito, oves, kuruza itd. pa šrota in drobí? To je dvojno vprašanje.

Kar se tiče prvega vprašanja, so gospodarji večidel ene misli, in pravijo, da, če se senó, detelja, slama itd. za klajo živini reže in skupej meša, je veliko bolj rodovitna piča za govejo živino, konje in ovce, kakor če se jim po stari navadi navalí v jasli cela, kakor se je nakosila. Ali je uno za tega voljo bolje, ker živina rezano klajo čisto povžije, in je toliko pod noge ne spravi in ne pokvari, kakor če se ji po celih šopih in otepih poklada, — ali pa zato, ker ji zrezane ni treba tako dolgo žvečiti, kakor če se ji cela poklada, ne moremo za gotovo povedati; manjka nam namreč v ti reči do zdaj še gotovih skušnj. Nad tem, da se ta reč do zdaj popolnoma razjasniti ne dá, tudi ni veliko ležeče; naše želje so le, da bi gospodarji to reč skerbno opazovali in si po skušnjah zvediti prizadevali: ali res zrezana klaja toliko več tekne, kolikor znašajo stroški rezanja.

V tem pa, kar drugo vprašanje zadeva, namreč šrotanje žita, so kmetovavci vedno še navskriž misli. Eni pravijo, naj se živini žito v zernji celo, kakor je, poklada; drugi mislijo, da je na debelo mleto zernje bolje; zopet drugi so se pri pokladanji kerme nekoliko po teh nekoliko po unih vedli. Če prav premislim to in uno, sem in ostanem pri ti misli, da je splob bolje, če se živini zdrobljena klaja poklada, kakor pa cela, al le takrat je bolje, če se šrotano žito suho živini daje. Če bi se ji kakor napoj ali žlampa dajala, bi preveč požrešno po nji segala in jo le neprežvečeno žerla, in po tem takem bi ji toliko ne teknila kakor suha. Celo zernje mora živina počasi žreti ter ga s samo slino razžveči in proti požira, ker nima v sebi veliko mokrote, ne stanša veliko prebavnih sokov, ampak vedno tako krepko obderží, da živinski želodec vse lahko prebavi. Tukaj se pa mora na živinsko pleme in nje starost gledati. Ovce in prešiči žvečijo in prebavljajo klajo berže kakor goveda in konji; torej se jim morejo tudi brez vse skerbí cele zerna posipati. Za prešiče ne bom dajal ne kuruze, ne boba, za ovce pa ne volčjega boba nalašč mleti, ker take reči želodec sam najbolj prebavi in premelje. Za govejo živino pa je treba zernje na debelo mleto (šrotati), kakor tudi za konje, če dobivajo namesto ovsa le reži in boba. Mlada živina, naj je govejega ali družega plemena, pa ima še vedno slabe zobè, toraj je gorše, da se ji le premleto žito za klajo daje.

Le oves se šrota in za konjsko zobanje debelo melje. Zastran tega so se gospodarji že veliko pričkali; nekteri ne morejo prehvaliti neizrečenega dobička zmletega ovsa. To je gotovo, da za bolne konje, mlade žebeta, bolne konje in pa stare kljuse je zmleti oves dober, ki ne morejo ovsa prav žvečiti in ga tedaj dokaj neprebavljenega iz sebe dadó. Taki živini se mora tedaj oves drobiti. Zdravim in močnim konjem ga pa ni ravno treba šrotati. Oni ga popolnoma prebavijo, tako sicer, da, kakor Haubner terdi, komaj od

500 zern eno neprebavljeno ostane. Škoporeznica je najboljša šrotarca ovsa. Če se pol ovsa in pol rezance skup zmeša in ta zmes le toliko namoči, da se eden od družega spihati ne dasta, bojo konji terdo slamo žvekaje tudi oves dobro prežvečili. Druge posebne koristi nima rezanca med konjskim zobanjem.

Nekaj je pri klaji posebno važno. In to je, da gospodar meša različno pičo tako skupaj, da dobi živina vsaki dan toliko redivnih reči, kolikor po svojem delu, starosti itd. potrebuje. Če ima, na priliko, kmetovavec dovelj slame, plev, repe in preš za živinsko klajo in hoče ž njo eno molzno kravo rediti, ji mora vsaki dan toliko funtov plev, repe in preš pokladati, kolikor jih je kravi za dobro molžo treba. To klajo utegne tako skupaj zmešati, da dobi iz nje le zmes, ktero ob raznih časih čez dan živini poklada, ali pa jo nepomešano pustí, in jo posamem živini poklada; postavimo, zjutraj ji daje repe, opoldne preš in plev, zvečer pa slame. Oboje je, bi rekel, enako, če se le krava z ravno tisto in enako dobro klajo redí. Ali je pa tudi oboje enako dobro in redivno? — Skoraj bi djal, da ne.

Jaz mislim, da človek, ki vsaki dan svoj porcijon kruha, mesa in ola povžije, bo bolje izhajal, če bo ob vsaki južini nekoliko kruha, mesa in ola povžil, kakor če bi za zajterk samo mesa, za kosilo samo ola, za večerjo pa le kruha imel. Ravno taka je tudi pri živini. Tudi krava ne bo dobro molzla, če se ji vse vprek poklada, zdaj to zdaj to.

Da je mešanje razne klaje za živinsko klajo potrebno delo, nam ni treba posebej priporočevati. Najbolje je, če se vsa klaja, kar se je za en dan potrebuje, prav dobro skupaj zmeša, in v ravno toliko delov razdelí, kolikorkrat se živini poklada. Kdor se bojí, da bi ta poglavitna klaja njegovi živini premalo premembe napravila, zná živini tudi nekoliko druge klaje pokladati, toda vselej le o pravem času.

Pri preobili različnosti sostave naše živinske klaje bo vsak kmetovavec lahko sam previdil, da prav dela, če klajo s klajo meša, to je gotovo najvažniša reč v živinoreji.

Ravno tako kakor mora vsakdanja kerma dostojna biti, mora živinorejec na to paziti, da je živina pri nobeni kermi premalo ne dobi. (Konec sl.)

Gospodarske skušnje.

(Vlažnost iz zidovja in družih reči odpraviti). Kuhaj orehovega ali lanénega olja, kteremu se nekoliko manj svinčene gladkine (Bleiglätte) primeša, tako dolgo, da se tako pokuha, da na verhu skorjo napravi. S tem mazilom zid, kateri mora pa popred dobro očejen biti nesnage in prahú, prevleci dvakrat, in sicer tako, da se vsakbart dobro posuší, preden se drugič namaže. Leseno orodje maži z lanénim oljem, ki se je četert ure na žerjavici kuhalo. Kmetovavci naj bi svoje brane, pluge in vse poljsko orodje, ki ga dostikrat dež namaka, vsako leto enkrat, najbolje pozimi, ker nimajo veliko opraviti, z kuhanim lanénim oljem namazali.

(Če imajo teleta ali prasci dalje časa drisko), je hrastova skorja kaj dobro zdravilo. Unanjo grapovo

kožo osterži z nožem; tako očejeno skorjo pa potem v vodi kuhati daj tako dolgo, da bo voda kakor močna kava (močen kofè). Te hrastove vode daj potem vsako jutro po 2 do 3 žlice, dokler driska ne jenja. — Hrastova voda je tudi dobra za spiranje starih ran, ki jih komati napravijo vpreženim konjem in volom.

(Koruza ameriška, kateri se „konjski zob“ pravi), ker je nekako konjskemu zobu podobna, je eno najboljših koruznih plemen; le škoda, da tako počasi zorí, da v naših krajih malokdaj dozorí. Vendar naj noben gospodar ne opusti te koruze saditi, komur je za živinsko klajo mar. „Konjski zob“ zraste 10 do 12 čevljev visok in je poln perja (koruzovine); na oralu (johu) zemlje se pridela 1500 do 2000 centov klaje. Kaj! ali ni to sila sila veliko? Ni je klaje, da bi bolj rodovitna bila. — Tako pravi časnik štaj. kmetijske družbe, in mi po svojih skušnjah na vertu krajske družbe v Ljubljani poterdimmo to skozi in skozi; tudi mi smo letos to koruzo skusili in se prepričali, da res donša klaje na cente. Pa je bila turšica ta tudi res tako velikanska, da jo je vsak radoveden ogledoval. Nadjamo se vendar, da saj nekoliko je bo dozorilo in da bomo mogli kaj semena po deželi dati.

Pametnik gospodarjem.

(Iz dnevnika nekega kmetovavca). Kakor slab jezdic najboljšega konja pokvari, ravno tako tudi nemaren kmetovavec najboljšo zemljo v nič pripravi. — Kmetijstvo in živinorejstvo ste dvojčka; eno brez drugega obstati ne more. — Naravnost od ene pike do druge je najkrajši pot. — Po tem vodilu ravnaj, če hočeš svoj cilj in konec doseči. — Bolje je danes jajce, kakor jutri kokoš; zato bodi tudi z manjšim dobičkom zadovoljen.

Koliko zern je v enem avstrijskem vagánu?

Večkrat že so šteli: koliko zern tega ali unega žita gré v en vagán (mecen), in našteji so, da pšenice gré 1 milij. in 298,736 zern, reži 1 milij. in 604,912, ječmena drobnega 962,272, ovsa 945,456, graha 349,920, deteljnega semena 38 milijonov in 373,120 zern.

Za domače potrebe kaj.

(Pozlačene reči se ocedijo) najbolje in brez vse nevarnosti, da bi se zlato odergnilo, s kosčkom čebule, ki se pomaka v močan (rektificiran) vinsk cvet ali spirit.

(Sirovo maslo ali puter se hitro napravi), ako se v smetano nekoliko zrezane čebule verže; al po čebuli diši maslo. Bolje je za tega voljo kuhinska sol, ktere se kake 2 periši za kakih 60 verčev smetane vzame in v pinjo verže, ko se mesti začne.

Slovstvine zadeve.

Poženčan prečastitemu gosp. Zalokar-ju:

Ali naj bo abecedna ali družinstvena osnova v našem slovarji?

V obziru osnove našega slovarja naj se Vam očitno oglašim, ker ta reč terja očitnih pomenkov. V nekoliko rečeh sem z Vami enacih misel, v nekterih pa — „ne trouvez pas mauvais“ — nekoliko drugače mislim. Kar drugače mislim, to Vam želim tù razodeti.

Družinstvena osnova se mi ne zdi namenu našega zdanjega slovarja primerna; mi potrebujemo res besednih litanij z nekterimi izjemki. Etimologična kakor tudi družinstvena osnova je li za učene preiskovavce, kateri že jezik dobro umejo, in teh je malo; drugi pa potrebujemo slovarja, kateri nam besede po abecednem redu prešteva, ker so te nam samim Slovencom več ali manj neznanne in jih

bodemo po tem redu najpred in najlože najdlí. Ravno tako in pa še bolj je osnova po abecednem redu za tujce, kateri si želé s slovarjem pri učenju našega jezika pomagati. Vsak bo vprašal, kaj kaka beseda po nemški pomeni, in je bo hitro šel v abecedni red ali po abecedni osnovi iskat, za družinstvo te besede se ne bo zmenil.

Tudi drugi narodi so svoje slovarje sploh po abecedni osnovi pisali, dasiravno menda ni nobenega jezika, v katerem bi se ne dala družinstvena osnova vpeljati. Latinskih, greških, nemških, laških, francozkih razgledov bi se dalo silno veliko dati, kakor sami dobro veste. Res je, da se slovanskim koreninam zdaj ena zdaj druga končnica pritakne, in tako je kak poseben pomen poznamovan; zato je slovenščina pripravniša za družinstveno osnovo; toda drugi slovenski narodi so po izgledu Nemcov, Francozov in družih svoje slovarje napravili, toraj tudi mi ne bodimo v ti reči posebneži!

Gospod Murko je v svoj slovar družinstveno osnovo vpeljeval, zato sem jez marsiktero besedo pri iskanji zgrešil, in vendar sem že toliko z različnimi slovarji opraviti imel, da menda malo kdo toliko. Če sem se jez pri družinstveni osnovi spodtikal, kako bi se še li tistim godilo, ki niso slovarjev vajeni, in pa tujcom? Gospodi! zabortitesia i sve-titesia o mnogom, a odno toľjko nužno, da razumemo pomen slovenskih besed. Peščica učenih, katerim je za družinstvo in etimologio mar, naj si sama pomaga, saj ima gospod dr. Miklosičeve „Radices linguae slav.“ in Jarnikov etimologikon, in zraven ji utegne abecedna osnova našega slovarja v pomoč biti.

Družinstvena osnova bi slovar veliko večí napravila. Vsaka beseda bi bila pri svoji družini, in zraven bi morala tudi v abecednem redu biti, in v družinstvenem ali pa v abecednem redu bi morala zraven nje stati, kje da ga je najti, in ta popis bi včasí več prostora vzel kot pa nemško ime samo. Pri dvakratnem napeljevanji besed ni mogoče, da bi se slovar obilno ne narastel, kar bi tudi tiskarne stroške in ceno obilno povikšalo.

Le glagole s predmeti, kakor se meni zdi, bi bilo v družinstveno in tudi v abecedno osnovo staviti. Nekteri glagoli so le s predmeti v navadi, na pr., našati. Pri tacih bi bilo v slovarji tako-le ravnati na pr.: Našati, welches öfters tragen bedeutet, ist nur mit Präpos. ge-bräuchlich, z. B. donašati, nanašati, obnašati se, odnašati, oponašati, ponašati, prednašati, pre-našati, prinašati, sponašati se, raznašati, zanašati, znašati. Sieh jedes in seiner alphabetischen Ordnung. In v abecedni osnovi bi morali ti pomeni vsak na svojem kraji razloženi biti.

Več ljudi več vé, in kar ni v enem kraji znano, je morda v drugem. Da bo slovar popolnamši, je treba, da ga zraven nekterih Krajncov tudi nekteri Korošci, Štajarci, Primorci in Goričani pregledajo in sebi znane pa v slovarji še opušene besede in opazke dostavijo. Nazadnje naj ga še gosp. dr. Miklosič in gosp. Cigale v pretres uzameta.

Da bi Vam besed in prislovic pošiljali, ne bo šlo; za vsacega bi bilo preveč opraviti, ako bi spisoval, kar vé. Le to Vam spisovati, česar nimate, pa spet ni mogoče, ker nihče ne vé, kaj imate, kaj nimate. Če bo kdo rokopolis bral, bo kmalo vidil, kje je dostaviti, kar vé.

Mnenje gosp. dr. Miklosiča in gosp. Cigale-ta v obziru slovarjeve osnove ni zaničevati, in še celó dolžnost je ju poslušati, kjer je to naročil rajnki prečastiti gospod mecen. Besede gosp. dr. Miklosiča, ki jih je bilo v „Novicah“ brati, so zares tudi premisljiva vredne in važne.

Abecedna osnova brez družinstvene bo ustregla učenim gospodom in učencom slovenščine. Ž njo se bodete združili z učenimi podpiravci slovenskega slovarja, „l' union c' est la force!“

To so moje dobrovoljne besede do Vas, sicer pa ostanem Vaš stari spoštovavec.